

eiendomsrett. Her tar han utgangspunkt i rådighet og beføyelser over gjenstander. Det enkle tilfellet er der én person har alle beføyselsene. Problemene kommer der flere har interesser i samme faste eiendom. Først gjøres det rede for de interesser det offentlige har. Derneft behandles tilfellene der flere private parter har interesser i samme eiendom; en har f.eks. beiterett og en eier skogen. Falkanger redegjør for Robberstads lære om «kløyvd eiedomsrett» der begge ble ansett som «eiere» av eiendommen. Ved hjelp av rettspraksis viser forfatteren at dette ikke er gjeldende norsk rett. Her utpekes én som eier, de andre får rettigheter i eiendommen.

Artikkelen går kort igjennom erverv og opphør av eiendomsrett. Derefter behandles overføring av eiendomsrett. I overføringsfasen kan det være uklart hvem som skal behandles som eier. Her gir Falkanger etter mitt syn en grei fremstilling av henholdsvis det funksjonelle og det substansielle eiendomsrettsbegrepet.

Neste del av artikkelen omhandler fast eiendoms utstrekning. Først får vi en innføring i systemet med gårds- og bruksnummer. Derneft kommer en gjennomgang av utstrekning oppad, nedad, grenser mot vann, mot andre eiendommer osv.

Resten av boken er som nevnt en samling av artikler som tidligere er publisert. Når det gjelder artikkelen om hevd vil jeg peke på spørsmålet om tålt bruk – eller precario. Dette er nokså kort behandlet; og de fleste synes nok at det er vanskelig å få tak på. I artikkelen er det kommet inn en drøy side om frihevd av underpant, jfr. hevdsloven §§ 10a og 10b.

Artikkelen om sameie ble revidert i 1987. Strukturen er beholdt, men enkeltspørsmålene synes jeg er klarere behandlet. Når det gjelder artikkelen om naborett er den etter min mening meget innholdsrik og setter leseren godt inn i lovens system. Fremstillingen av forholdet mellom vederlag og erstatning er etter mitt syn litt uklar.

Det er positivt at disse artiklene nå er utgitt samlet. Den nye artikkelen går antagelig inn i pensum, og her vil den utbedre et hull; da får vel vi studenter bære over med at pensum økes. Falkanger viser i stor grad til rettspraksis. Det er etter min mening et stort pluss. For det første er rettspraksis en viktig rettskilde og videre illustrerer det stoffet godt. Når boken viser til rettspraksis refereres det i stor grad fra dommene. Det gjør lesingen lettere, særlig for de studentene som ikke har tilgang til domssamlinger under lesingen.

I forordet er det signalisert at en samlet fremstilling av emnene kan komme. Det er det nok fortsatt et behov for, og en slik fremstilling må hilses velkommen.

Charlo Borchsenius

Viggo Hagstrøm: Offentligrettslig erstatningsansvar. Studier i spesiell og alminnelig erstatningsrett. Ib. 490 s. Kr. 348,-. TANO A.S. 1987.

Vår erstatningsrettslige litteratur har fått et viktig bidrag med Viggo Hagstrøms bok *Offentligrettslig erstatningsansvar*. Boken bygger på Hagstrøms (juridiske) doktoravhandling og har som undertittel: *Studier i spesiell og alminnelig erstatningsrett*. Gjennom relativt dyptpløyende analyser tar forfatteren opp i hvilken utstrekning stat og kommune kan bli ansvarlig for sin virksomhet. De alminnelige erstatningsregler er utformet for privatøkonomiske forhold. Her drøftes det hvordan de skal anvendes på

det offentlige forhold. Det gis en bred fremstilling av de alminnelige ansvarsgrunnlagene. Deler av boken er relevant som ekstraslesning i fagene erstatnings- og forvaltningsrett.

I verkets undertittel ligger det flere reservasjoner. Disse fremstilles unødig tungvint. For det første er det bare hovedlinjene i det offentligrettslige erstatningsansvaret som behandles. For det annet undersøkes emner av generell erstatningsrettslig art i stor utstrekning. Ifølge forfatteren skyldes dette at det offentligrettslige erstatningsansvaret i stor utstrekning hviler på alminnelige erstatningsrettslige prinsipper og at den alminnelige erstatningsrett ikke er en gitt størrelse; til det er den teoretisk for ubehandlet. Av bokens seks deler handler hele tre om alminnelig erstatningsrett. Dette utgjør 361 av ca. 460 sider.

Videre avgrenses betegnelsen offentligrettslig erstatningsansvar. Hagstrøm tar avstand fra de tradisjonelle avgrensningene. Etter disse avgrenser man enten materielt: Kun ansvar voldt ved myndighetsutøvelse behandles; eller man avgrenser ved å angi ansvarssubjektene. Isteden hevder han en negativ avgrensning: Bare det offentlige erstatningsansvar for rent privatrettslige forhold holdes utenfor.

Etter dette kan man glede seg over et kort riss av det offentlige ansvar i anglo-amerikansk, tysk og fransk rett. På drøye ti sider fremstilles hovedreglene. I anglo-amerikansk rett behandles det offentlige i hovedsak likt med private rettssubjekter. I tysk og fransk rett gjelder det særlige regler, og i Frankrike er det dessuten særlige forvaltningsdomstoler som behandler tvister om det offentlige ansvar.

Bokens innledende del avsluttes med et frodig historisk og rettspolitisk avsnitt. Det hevdes at det nye Norge etter 1814 overtok læren om statens ansvarsfrihet uten videre fra det totalitære eneveldet. Med Hagstrøms egne ord: *«Det er med rette blitt sagt at statsansvaret syntes å befinne seg i et slags juridisk voks- og raritetskabinett, der foreldede sondringer førte en skyggetilværelse i støvet sammen med gamle prejudikater»* (s. 33).

I en opptakt til Del II presenterer Hagstrøm sin tese om gjeldende norsk rett om det offentlige erstatningsansvar: Det er ikke tilstrekkelig belegg for at det gjelder et objektivt ansvar for ugyldige forvaltningsvedtak. Med dette melder han en markert dissens til den dominerende oppfatning i nyere forvaltningsteori. Der hevdes det at det offentlige er pålagt et objektivt ansvar gjennom de mange dommer hvor ugyldige forvaltningsvedtak har ført til ansvar for det offentlige. Dette kan ikke være riktig, hevder Hagstrøm. Det finnes en rekke avgjørelser hvor det offentlige er blitt frifunnet for erstatningskrav ved ugyldige forvaltningsvedtak. Videre er den foreliggende rettspraksis ifølge forfatteren fullt forenlig med culperegelen. Han mener uenigheten skyldes at ikke alle er fortrolige med culperegelen slik den er utformet hos oss, og at erstatningsjuristenes terminologi er egnet til å villed.

Hagstrøm mener at den særregel nyere forvaltningsteori hevder å kunne stille opp for ugyldige forvaltningsvedtak kan få avgjørende betydning for andre deler av det offentligrettslige erstatningsansvaret. På drøye 60 sider argumenterer han for sin tese gjennom analyse av terminologi og rettspraksis. Heller ikke de lege ferenda kan det ifølge forfatteren være ønskelig å stille opp et generelt objektivt ansvar. Til det er behovet for lite, ansvaret for unyansert og det kan være betenkelig av hensyn til prevensjon. På begrensede områder, f.eks. ved tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, er situasjonen en annen. Her mener Hagstrøm at det objektive ansvar kan la seg hevde også de lege lata.

Del III er viet det alminnelige objektive ansvarsgrunnlaget. Vel 100 sider brukes til å undersøke når det offentlige vil være ansvarlig etter de *alminnelige* regler om objektivt ansvar. Deretter drøftes om det de lege ferenda og i tilfelle de lege lata kan oppstilles en *særlig* form for objektivt ansvar for det offentlige. Slik oppsummeres hans standpunkt: «*De lege ferenda mener jeg at det ikke er noe behov for og heller ikke ønskelig å innføre et generelt objektivt offentligrettslig ansvar. Noe slikt lar seg iallfall ikke hevde de lege lata. Det som trengs, er visse utbygninger og tillempninger til det allerede eksisterende objektive ansvaret, fordi dette i første rekke er utviklet for privatøkonomisk virksomhet*» (s. 216).

I Del IV behandles på drøye 180 sider det offentliges culpaansvar i kraft av arbeidsgiveransvaret eller på grunnlag av de ulovfestede reglene om organansvaret. En rekke spørsmål undersøkes; de objektive og subjektive elementer i culpavurderingen, lovlig rettshåndhevelse som ansvarsfrihetsgrunn og avvik fra culpapregelen, for å nevne noen.

I femte del undersøkes kort noen særlige spørsmål om det offentliges arbeidsgiveransvar. Hagstrøm hevder at de norske reglene om det offentliges ansvar for culpøs skadeforvoldelse er «*meget radikale og vidtrekkende*» (s. 428). Dette fordi hele det offentliges virksomhet kan prøves og fordi handlinger og unnlatelser fra representanter fra de *høyeste* statsmakter kan føre til ansvar, noe som er oppsiktsvekkende sammenlignet med mange andre lands rett. Forfatteren ser på skl. § 2-1 av 1969 som «*en foreløpig sluttsten i en utvikling som i første rekke skyldes domstolenes rettskappende virksomhet, særlig på forvaltningsrettens område*» (s. 429). Han går så nærmere inn på ansvar for selvstendige oppdragstakere og begrensninger i arbeidsgiveransvaret.

Sjette og siste del av boken heter «Reform av offentligrettslige erstatningsprinsipper?». Svaret faller i to de lege ferenda drøftelser. Fremstillingen virker på dette punkt unødig tung og uoversiktlig. For det første spør Hagstrøm om man bør erstatte eller supplere de norske erstatningsrettslige grunnprinsipper for det offentliges virksomhet med en integrert ansvarsstandard – en felles standard for det offentliges erstatningsansvar. Han gjør rede for den danske jurist Skovgaards forslag om å innføre en slik ansvarsstandard i dansk rett. Han mener at vi ikke har et tilsvarende behov hos oss og at det heller ikke fra et praktisk rettsanvendelsessynspunkt ville være en vinning for norsk rett å innføre en slik standard. Og han sier videre: «*Så mangeartet og spesialisert det offentliges virksomhet er, kan det være formålstjenlig fortsatt å opprettholde oppdelingen mellom ekspropriasjonsrett, erstatningsrett og kontraktsrett*» (s. 465).

For det annet drøfter Hagstrøm om det er ønskelig å få lovregler om det offentliges ansvar. Generelle lovregler mener han vil få beskjeden praktisk betydning og vil bli for vage. Det vil trolig bli «*ugjørkelig å sammenfatte noen meningsfulle ansvarsprinsipper i en generell tekst*» (s. 466). Derimot kan det være behov for særlovgivning om f.eks. psykiatriske pasienters rettsvern.

Boken har et kortfattet engelsk sammendrag på knappe 6 sider. Nyten av dette kan vanskelig vurderes, men det virker som et vindu mot verden. Dessverre preges det av altfor tungt og dårlig språk.

Innholdsfortegnelsen er lettfattelig og god. Desimalkvalifikasjonssystemet brukes med moderasjon. Litteraturfortegnelsen, doms- og stikkordsregistre er tilfredsstillende, skjønt man kan savne at de navn norske erstatningsdommer ofte opptrer

under ikke er tatt med. Forordet har som vanlig underholdningsverdi; denne gangen har det både spark og ros.

Noen ord om rettskildebruken er nødvendig. I tillegg til nordisk stoff trekker Hagstrøm frem mye utenlandsk rettskildemateriale, særlig anglo-amerikansk, fransk og tysk rett. Av litteraturfortegnelsens lærebøker og monografier er hele 38 av 66 titler utenlandske. Ikke mindre enn 22 av disse 38 er ikke-nordiske (dvs. ca. 33 %), med hovedvekt på anglo-amerikansk rett (12 titler). Foruten å henvise til et høyt antall norske rettsavgjørelser (724, hvorav 112 er domsreferater), anvender Hagstrøm mange utenlandske dommer. Han henviser til en serie nordiske dommer (154, hvorav 15 er domsreferater). Dessuten omtales 20 engelske og 21 franske dommer.

Det er et imponerende rettskildemateriale vi møter, og det beriker verket. Det meste siteres på originalspråket. Innledningsvis kommer imidlertid Hagstrøm til å skrive at *«dette materialet ikke har noen egentlig rettskildeværdi . . .»* (s. 16). Hvis dette er ment som en beskrivelse av gjeldende juridisk metodelære er jeg uenig. Det har forekommet flere ganger at Høyesterett har hentet premisser for sine avgjørelser fra utlandet, se f.eks. Rt. 1931 s. 97 (en amerikansk dom sitert etter et tysk tidsskrift er påberopt som støtte), Rt. 1952 s. 1217 (dansk, sveitsisk og amerikansk rett er henvist til), Rt. 1957 s. 778 (dansk og svensk litteratur og rettspraksis er påberopt) og Rt. 1963 s. 622 (svensk og finsk rett er anført som argument). Jeg kan heller ikke støtte uttalelsen på rettspolitisk grunnlag. Vår tids internasjonalisering gjør det naturlig at man ser hen til utenlandsk rett, og noen ganger kan argumenter og synspunkter hentet derfra få relevans og vekt som réelle hensyn. Det spiller mindre rolle om man her snakker om utenlandske lovregler eller prejudikater på den ene siden, eller utenlandsk juridisk litteratur på den andre. Litteraturen må ofte anvendes ved fortolkning av de førstnevnte normer. Da har også den rettskildeværdi.

Til slutt: Vi har å gjøre med en sjelden pen bok! Omslag, papir, trykk og innbinding er alt behagelig. Mon ikke omslagsansvarlig I. L. Engebretsen har lagt seg den plagede Sinjavskijs ord fra Sibir på hjertet: *«De gamle utgivere . . . ga boken et slikt utseende at hjertet nesten stanser i brystet på oss ved møtet med den. Kunsten er å skape en frydefull forventning, lokke leseren til seg og forberede ham på reisen inn i bokstavenes eventyrland»!*

Morten Bergsmo